

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРУДНІКОВ ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.43:339.1

**ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ
РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Житомир – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському національному агроекологічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Ходаківський Євгеній Іванович**, Житомирський національний агроекологічний університет, професор кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент **Павленчик Наталія Федорівна**, Львівський державний університет фізичної культури, завідувач кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу

кандидат економічних наук, доцент **Горлачук Микола Анатолійович**, Тернопільський національний економічний університет, докторант кафедри менеджменту біоресурсів і природокористування

Захист відбудеться 10 листопада 2017 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.083.02 у Житомирському національному агроекологічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 10008 м. Житомир, бульвар Старий, 7, ауд. 55.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Житомирського національного агроекологічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 10008 м. Житомир, бульвар Старий, 7.

Автореферат розісланий 9 жовтня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Л. В. Тарасович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із стратегічних векторів розвитку вітчизняної економіки, що визначає ефективність функціонування аграрного сектора, є формування належної ринкової інфраструктури, важливе місце в якій відводиться організованим аграрним ринкам. Повноцінна мережа таких ринків сприяє налагодженому просуванню сільськогосподарської продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому рівнях. Вагому роль в цій мережі, поряд із масштабними оптовими ринками, які нині функціонують в окремих регіонах України, слід відводити локальним ринкам. Вивчення тенденцій і закономірностей функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції виявляє пропорції розподілу доданої вартості між різними ланками процесу суспільного відтворення, тому трансформується у важливе завдання, вирішення якого сприятиме розробці ефективної аграрної політики держави.

Розбудова локальних ринків сприятиме формуванню продовольчої безпеки країни, визначенню умов відтворення аграрного виробництва та ідентифікації статусу України як нетто-експортера сільськогосподарської продукції за конкретною товарною позицією. Крім того, матиме місце формування та справедливий розподіл доданої вартості між усіма учасниками аграрного ринку, стане можливим повноцінне забезпечення населення якісною і доступною за ціною продукцією. Відтак, обґрунтування та удосконалення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції набувають принципово нової актуальності.

Дослідженню фундаментальних засад формування, регулювання та розвитку ринків сільськогосподарської продукції присвячено праці відомих учених-економістів, серед яких В. Апопій, О. Березін, В. Гайдук, Н. Грецька, В. Зіновчук, М. Зубець, Н. Копитець, Р. Корінець, В. Лисюк, І. Мельник, О. Могильний, Л. Молдаван, С. Мочерний, І. Паска, М. Присяжнюк, П. Саблук, А. Стельмашук, Т. Стройко, О. Шпичак, О. Ярмоленко, О. Яценко та інші. Значну увагу вирішенню проблем формування та функціонування локальних ринків без акценту на аграрній складовій приділено фахівцями у галузі маркетингу, конкуренції та регіональної економіки, такими як Є. Абрамова, В. Анарін, М. Акулич, В. Беляєв, С. Булига, В. Бутов, І. Дубровін, Є. Коваленко, Л. Матвейчук, М. Портер, Т. Репич, О. Шебанова. Серед вітчизняних економістів-аграрників особливо змістовні пропозиції щодо розвитку локальних ринків аграрної продукції містяться у роботах Ф. Горбоноса, М. Горлачука, М. Гриценка, І. Корчинського, Н. Павленчик, А. Павленчика, О. Серова та інших. Водночас дискусійними залишаються питання, пов'язані з трактуванням сутності, визначенням критеріїв формування та функціями локальних ринків сільськогосподарської продукції, розрахунком ефективності їх функціонування, а також розробки методичного підходу до оцінки динаміки і структури реалізації сільськогосподарської продукції з метою встановлення тенденцій, виявлення закономірностей та особливостей цього процесу крізь призму окреслення меж локалізації ринкового простору. Це зумовило вибір теми дисертації, її теоретичну і практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Житомирського національного агроекологічного університету за темами: «Розробити і обґрунтувати стратегічні напрями та пріоритети формування конкурентоспроможного аграрного сектора економіки Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0110U002406) та «Інституційні імперативи інтелектуалізації аграрної економіки в євроінтеграційному вимірі» (номер державної реєстрації 0115U006602), у межах яких автором обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо формування і функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та удосконалення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції. Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- інтерпретувати зміст основних дефініцій теорії інфраструктури аграрного ринку та сформулювати авторське визначення локального ринку сільськогосподарської продукції;
- систематизувати критерії ідентифікації та уточнити функції локальних ринків сільськогосподарської продукції з метою визначення імперативів їх формування і функціонування;
- розкрити місце та роль держави у розбудові інфраструктури аграрного ринку, зокрема стосовно формування локальних ринків сільськогосподарської продукції;
- розробити методичний підхід до оцінки структури реалізації сільськогосподарської продукції суб'єктами господарювання з метою виявлення тенденцій, закономірностей та особливостей цього процесу;
- запропонувати методикку та оцінити ефективність функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції, виділених за адміністративно-територіальною ознакою;
- довести необхідність та розробити методикку системного підходу в дослідженні локальних ринків сільськогосподарської продукції як об'єкта державного регулювання;
- обґрунтувати концептуальні засади формування національної інформаційної системи регулювання та розвитку ринків сільськогосподарської продукції;
- узагальнити заходи щодо посилення ролі держави у розбудові локальних ринків сільськогосподарської продукції та розробити методичні підходи до вимірювання й оцінки суспільної ефективності регулюючих заходів.

Об'єктом дослідження є процес формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження є системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної науки стосовно формування й функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції та розробки заходів державної аграрної політики щодо розбудови ринкової інфраструктури.

У ході дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи: *абстрактно-логічний*, зокрема *прийоми індукції та дедукції, аналогії і співставлення* – для систематизації і теоретичного узагальнення наукового бачення процесу формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції, формулювання висновків; *операціоналізації понять* – для поглиблення понятійно-категоріального апарату досліджуваної проблеми; *монографічний* – для детального вивчення сучасного стану окремих монопродуктових ринків сільськогосподарської продукції; *каузальний аналіз, типологічний метод* – для здійснення класифікації локальних ринків та критеріїв їх ідентифікації; *аксіоматичний метод* – для виділення функцій локальних ринків; *структурно-функціональний та економіко-статистичний аналіз* – для визначення рівня сформованості та ефективності існуючих маркетингових каналів реалізації сільськогосподарської продукції; *кореляційно-регресійного аналізу* – з метою встановлення зв'язку між окремими параметрами використання торгової мережі на ринках та обсягами реалізації продукції; *системний аналіз та метод економіко-математичного моделювання* – у процесі визначення напрямів державного регулювання системи локальних ринків сільськогосподарської продукції та прогнозування рівня його ефективності; *метод лінійного програмування* – у процесі розробки економіко-математичної моделі визначення оптимального місця розташування локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Графічний і табличний* прийоми використано з метою наочного представлення отриманих результатів.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України, що стосуються сфери аграрних ринків, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, дані Головного управління статистики у Житомирській області, праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблем формування та функціонування ринків аграрної продукції, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні теоретичні та практичні результати дослідження, що визначають ступінь його новизни, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено методичний підхід до оцінки динаміки та структури реалізації сільськогосподарської продукції, враховуючи критерії стабільності та ефективності маркетингових каналів розподілу, який передбачає поділ продукції за мірою необхідності її переробки (формування доданої вартості) та ґрунтується на розрахунку коефіцієнтів варіації питомої ваги каналу і кореляції між показниками ринкової кон'юнктури;

удосконалено:

- засади теорії інфраструктури аграрного ринку у частині поглиблення трактування сутності локального ринку сільськогосподарської продукції як територіально визначеної господарської системи, в межах якої укладаються реальні ринкові угоди, і яка характеризується інституціональною обмеженістю з урахуванням ознак сіткової структури – соціального капіталу та спільних інвестицій суб'єктів ринку у спеціальні активи сфери реалізації сільськогосподарської продукції;
- критерії ідентифікації локальних ринків сільськогосподарської продукції з метою їх систематизації, які, поряд з мобільністю предмета ринкових угод, вартістю його транспортування та ціною ринкової інформації, доповнено напрямом пошуку контрагента, терміном зберігання продукції, можливістю споживання продукції без переробки, а також наявністю стандартів якості продукції та форм організації ринкових угод;
- методичку оцінки залежності ціни сільськогосподарської продукції від показників ринкової кон'юнктури в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, що, поряд з традиційними показниками інтенсивності попиту та динаміки пропозиції, враховує рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону та дозволяє виділити негативні наслідки проявів ринкової влади;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні узагальнення функцій локального ринку сільськогосподарської продукції, які, поряд з усталеними функціями інформаційного забезпечення, регулювання та санації, включають функцію мінімізації трансакційних витрат за рахунок використання соціального капіталу ринкових агентів та функцію розподілу посередницької ренти, яка визначає умови відтворення агровиробництва у довгостроковій перспективі;
- доведення необхідності застосування системного підходу до дослідження локальних ринків сільськогосподарської продукції як об'єкта державного регулювання та обґрунтування методички цього процесу, що передбачає аналіз умов формування локальних ринків з позицій субстратного, функціонального й еволюційного аспектів, а також доповнюється прийомами порівняння ідеальної та фактичної якості зв'язків (для встановлення дисфункцій) і забезпечення замкнутого інформаційного контуру (для виявлення суперечності у самоорганізації та розвитку);
- наукове обґрунтування концептуальних засад формування національної інформаційної системи регулювання та розвитку ринків сільськогосподарської продукції, яка містить підсистему інформаційно-консультаційного забезпечення процесів прийняття господарських рішень товаровиробниками та підсистему підтримки управлінських рішень органів державного управління, в т. ч. на основі результатів лінійної оптимізації місця розташування локальних ринків за критерієм мінімізації логістичних витрат;

- науково-практичні рекомендації щодо посилення ролі держави у розбудові локальних ринків сільськогосподарської продукції як активного учасника і каталізатора розвитку інфраструктури аграрного ринку, які ґрунтуються на комплексному поєднанні регулюючих заходів, імплементація яких уможливить системну оцінку суспільної ефективності на основі таких індикаторів: пріоритетність ринкового саморегулювання, досягнення збалансованості державного бюджету при фінансуванні програм розвитку ринкової інфраструктури, використання інструментів регулювання та стимулювання довгострокових відносин між суб'єктами локальних ринків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх прикладного застосування з метою окреслення пропозицій щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції, зокрема в частині розробки методики оцінки рівня ефективності існуючих каналів розподілу продукції та обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення аграрної політики у сфері розбудови й розвитку локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Результати дисертаційного дослідження щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції прийнято до впровадження Управлінням агропромислового розвитку Житомирської обласної державної адміністрації при розробці стратегії розвитку оптових продовольчих ринків в регіоні (довідка № 2459/8 від 22.12.2016 р.). Пропозиції автора щодо розвитку ринків сільськогосподарської продукції та прогнозування обсягів надходжень до місцевих та державного бюджетів з урахуванням чинників інформованості економічних агентів використано Управлінням агропромислового розвитку Житомирської районної державної адміністрації при розробці Програми стабілізації і розвитку АПК Житомирського району на період 2016–2020 рр. (довідка № 01.01.48/342 від 05.12.2016 р.).

Рекомендації щодо формування ефективних каналів реалізації сільськогосподарської продукції в межах локальних ринків та пропозиції щодо вдосконалення інформаційної системи в рамках Програми розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції на період до 2020 р. розглянуто і прийнято до впровадження Житомирською обласною спілкою споживчих товариств при формуванні організаційно-економічних засад управління сільськогосподарськими кооперативними формуваннями в системі споживчої і обслуговуючої кооперації Житомирської області (довідка № 6/26-3 від 15.12.2016 р.). Теоретичні і практичні результати дослідження прийнято до впровадження Госпрозрахунковим об'єднанням ринків споживчої кооперації України «Укоопринкторг» Укоопспілки для удосконалення механізму господарсько-фінансової діяльності на ринках системи споживчої кооперації України (довідка № 12-47/69 від 26.12.2016 р.). Пропозиції автора щодо необхідності застосування методики оцінки структури реалізації продукції за критеріями стабільності та ефективності каналів розподілу використано у практичній діяльності ПП «Глибочанське – ОСМВ» с. Глибочок Житомирського району (довідка №144 від 08.12.2016 р.).

Основні положення дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Житомирського національного агроекологічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Економічна теорія», «Кооперація в АПК» та «Організація аграрного бізнесу» (довідка № 2075 від 12.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом творчого наукового пошуку автора. Викладені в ній наукові положення, висновки і рекомендації отримані й аргументовані безпосередньо автором та опубліковані в одноосібних наукових працях.

Апробація результатів дослідження. Основні результати і висновки наукових досліджень апробовано у доповідях та обговореннях на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Органічне виробництво і продовольча безпека» (Житомир, 12–13 травня 2016 р.), «Інноваційна економіка: процеси, стратегії, технології» (Польща, Кельце, 27 січня 2017 р.), «Тенденції сталого розвитку економіки країни : досягнення, проблеми та прогнози» (Київ, 27–28 січня 2017 р.), «Перші Таврійські економічні наукові читання» (Київ, 10–11 лютого 2017 р.), «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (Львів, 3–4 лютого 2017 р.); Всеукраїнських: «Кооперативні читання: 2015 рік» (Житомир, 3 квітня 2015 р.), «Кооперативні читання: 2016 рік» (Житомир, 3 червня 2016 р.); Науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених «Наукові читання – 2017» (Житомир, 15 березня 2017 р.), Науково-практичній on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів ЖДТУ, присвяченої Дню науки (Житомир, 17 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 16 одноосібних наукових працях загальним обсягом 5,37 друк. арк., у т. ч. 6 – у наукових фахових виданнях України, 4 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 1 – у міжнародному науковому періодичному виданні, 9 – у інших наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування), додатків. Обсяг основного тексту становить 193 сторінки, містить 28 таблиць і 29 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі – **«Теоретико-методичні засади формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції»** – узагальнено теоретичні підходи до розкриття сутності основних дефініцій теорії інфраструктури аграрного ринку та сформульовано авторське визначення локального ринку сільськогосподарської продукції, окреслено його місце і роль в національній економічній системі; встановлено критерії ідентифікації та функції локальних ринків сільськогосподарської продукції, визначено місце локальних ринків в системі аграрної політики держави.

Теоретично обґрунтовано, що національне господарство як економічну систему формує мережа галузевих ринків, кожен з яких виконує відповідну роль у процесі суспільного відтворення. Галузеві ринки є відкритими взаємозалежними підсистемами, що взаємодіють між собою, формуючи міжгалузеві пропорції національного виробництва. Водночас, їх ринковий простір не є однорідним та неперервним, а складається з мережі відносно відокремлених локальних ринків.

Локальний ринок виступає одним із основних об'єктів інфраструктури аграрного ринку, особливим типом господарської системи, в межах якої соціально-економічні відносини вибудовуються за принципами просторово-територіальної та інституціональної обмеженості. Акцентовано, що такий тип ринку слід розглядати не стільки як рівень національної господарської системи, скільки як специфічний патерн господарської системи ринкового типу. Розвинуто наукову ідентифікацію локального ринку сільськогосподарської продукції у частині його трактування як територіально визначеної господарської системи, в межах якої укладаються реальні ринкові угоди, що характеризується інституціональною обмеженістю з урахуванням ознак сіткової структури – соціального капіталу та спільних інвестицій суб'єктів ринку у спеціальні активи сфери реалізації.

Аргументовано, що локальні ринки (як в теорії, так і на практиці) виділяються із цілісного ринкового простору за різними ознаками та з різною метою. Локальні ринки сільськогосподарської продукції можуть формуватися на основі звичок і традицій, що історично склалися завдяки регулярним діям сукупності самостійних ринкових агентів, можуть виділятися окремими ринковими агентами завдяки свідомому обмеженню ними ринкового простору з метою встановлення монопольної влади, або створюватися в межах аграрної політики держави, спрямованої на підвищення суспільної ефективності всього процесу відтворення в аграрній сфері. У функціонуванні локальних ринків важливого значення набувають чинники територіального розміщення виробництва і споживання, розвиненість транспортних мереж, наявність інших об'єктів ринкової інфраструктури, структура маркетингових каналів розподілу продукції, а також місць переробки сільськогосподарської сировини.

З теоретико-методологічної точки зору, в межах локального ринку забезпечується зрівноваження у просторі і часі попиту та пропозиції, укладаються угоди з мінімальними трансакційними витратами, а також визначається розподіл ренти між виробником і споживачем. Інституційні бар'єри, що обмежують кількість учасників економічної взаємодії локального ринку, визначаються такими чинниками: нормативними вимогами до якості продукції, наявністю необхідних активів для забезпечення розподілу продукції, трансакційними витратами взаємодії ринкових агентів, а також заходами несумлінної конкуренції, які зумовлюють персоніфікацію ринкових відносин та збільшують монопольну владу окремих суб'єктів.

Для ринків сільськогосподарської продукції специфічними критеріями ідентифікації, поряд з мобільністю предмета ринкових угод, вартістю його транспортування та ціною ринкової інформації, визначено також термін

зберігання продукції, необхідність переробки, широту асортименту, напрям пошуку контрагента, а також наявність стандартів якості продукції і форм організації ринкових угод, що дозволяє виділяти біржовий сегмент ринку. Доведено, що локальний ринок сільськогосподарської продукції, поряд з функціями інформування, регулювання та санації, забезпечує мінімізацію трансакційних витрат за рахунок використання соціального капіталу ринкових агентів і розподіл посередницької ренти, яка визначає умови відтворення сільськогосподарського виробництва у довгостроковій перспективі.

Обґрунтовано, що локальні ринки сільськогосподарської продукції, з одного боку, створюються і функціонують на основі приватної ініціативи, з іншого – потребують активної участі держави для ефективного контролю за безпечністю реалізованої продукції та забезпечення рівного доступу до ринків різних категорій продавців і покупців. При цьому має забезпечуватися узгодження приватних і державних інтересів. Локальні ринки сільськогосподарської продукції в таких умовах необхідно розглядати як постійно діючі інституційні утворення, що функціонують на принципах господарського розрахунку і самофінансування. Приватна ініціатива створення таких ринків має ґрунтуватися, з одного боку, на потребах місцевих виробників сільськогосподарської продукції вигідно й з мінімальними зусиллями реалізувати продукцію, з іншого – на достатній купівельній спроможності потенційних споживачів, що прагнуть задовольнити свої потреби у якісній і різноманітній продукції за доступними цінами.

Інструменти аграрної політики держави, що впливають на процес формування та функціонування локальних ринків, такі: нормативно-правові акти, які дозволяють здійснити класифікацію організаційної форми локального ринку продукції, видів його діяльності, оцінки рівня ефективності; економічні стимули у формі бюджетних коштів, спрямованих на розширення обсягів ефективної діяльності, що спрямовуються на безповоротній основі; фінансові ресурси, необхідні для ринкових інтервенцій; заходи соціально-значущого характеру, що підвищують гудвіл суб'єктів аграрного ринку, діяльність яких узгоджується з господарськими інтересами держави.

У другому розділі – **«Сучасний стан та особливості функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції»** – проведено емпіричний аналіз динаміки і структури реалізації сільськогосподарської продукції в розрізі територіально-адміністративних одиниць; розкрито територіальні аспекти формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції, виявлено чинники інституціоналізації таких ринків, а також ознаки неефективного виконання ними належних функцій в умовах вітчизняної практики; охарактеризовано стан і особливості оптових ринків як патерна локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Зважаючи на багатоукладність господарювання в аграрному секторі, в дослідженні проведено емпіричний аналіз діяльності всіх категорій господарств – виробників сільськогосподарської продукції в Україні. Обсяги виробництва продукції протягом 2011–2015 рр. за переважною більшістю груп вітчизняних товаровиробників зростали в межах 4–62 %. Винятком є молоко (зниження на

1 %), вовна (38,6 %) та інша продукція тваринництва (4,6 %). Позитивною є тенденція зростання рівня товарності виробництва, що зумовило нарощування обсягів реалізації окремих видів продукції від 24 % до 4,26 раза. Товарність підприємств та фермерських господарств є вищою, ніж господарств населення. З-поміж основних видів продукції виділено дві групи, у реалізації яких домінують сільськогосподарські підприємства – зернові, олійні культури, цукрові буряки, худоба та птиця, яйця, та господарства населення – картопля, овочі, плоди та ягоди, молоко.

Розроблено методичний підхід до оцінки динаміки і структури реалізації сільськогосподарської продукції за критеріями стабільності та ефективності маркетингових каналів розподілу. Формування узагальненої схеми реалізації переробленої та не переробленої продукції за маркетинговими каналами дозволило охарактеризувати структуру угод та встановити сформовані й ефективно функціонуючі локальні ринки сільськогосподарської продукції. Відповідно до розробленого підходу, локальний ринок доцільно вважати сформованим, якщо сукупна частка каналів розподілу продукції, які є стабільними для її продуцентів, перевищує 75 % загального обсягу реалізації продукції даного виду.

Встановлено, що стабільними та ефективними є канали розподілу зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами, що передбачають реалізацію продукції переробним та посередницьким структурам в обсязі 81,4 %; олійних культур – 83,9 %, цукрових буряків – 81,4 %. За стабільними, але неефективними каналами здійснюється реалізація худоби та птиці (80,3 %), а також яєць (76,5 %). На відміну від підприємств, господарствами населення не сформовано стабільних каналів розподілу сільськогосподарської продукції, адже останні характеризуються високими коефіцієнтами варіації питомої ваги – від 13,3 % для каналу реалізації молока та молочних продуктів до 80,1 % для цукрових буряків. В цілому ринки тих видів продукції, у реалізації якої домінують підприємства, слід вважати сформованими, тоді як канали реалізації продукції господарствами населення характеризуються нестабільністю (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл видів сільськогосподарської продукції за ознаками сформованості та ефективності функціонування локальних ринків, 2011–2015 рр.

Критерій	За стабільними каналами розподіляється понад 75 % продукції	Виявлено стабільні канали, за якими розподіляється до 25 % продукції	Стабільних каналів у розподілі продукції не виявлено
Між цінами реалізації та питомою вагою каналів розподілу є позитивна кореляція	Зернові та зернобобові Олійні культури Цукрові буряки	Картопля	-
Між цінами реалізації та питомою вагою каналів розподілу відсутня позитивна кореляція	Худоба та птиця Яйця	Молоко Овочі	Плоди та ягоди

Вдосконалено методику оцінки залежності ціни сільськогосподарської продукції від показників ринкової кон'юнктури в розрізі адміністративно-територіальних одиниць. Поряд з традиційними показниками інтенсивності попиту та динаміки пропозиції запропонована методика враховує рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону та дозволяє виділити негативні наслідки проявів ринкової влади. Неefективність функціонування ринків тваринницької продукції (худоби та птиці, молока) засвідчують зловживання переробними підприємствами моносонічною владою, а також недосконале ціноутворення, пов'язане з якісною неоднорідністю продукції (зокрема молока), що реалізується господарствами населення. На ринках рослинницької продукції, у реалізації якої домінують господарства населення, виявлена модель ціноутворення на основі попиту. За таких умов будь-яке зростання пропозиції зумовить зниження ціни продукції, а відтак – зменшення доходів аграріїв. Відсутність стабільних каналів розподілу овочів та фруктів засвідчує несформованість локальних ринків таких видів продукції.

Оптові ринки сільськогосподарської продукції в роботі розглядаються як окремі кластери, елементи системи локальних ринків в національній економіці, в межах якого угоди купівлі-продажу укладаються більш концентровано й інтенсивно. Доведено, що оптовий ринок працює ефективно, якщо в його функціонуванні мають місце ознаки локального ринку, такі як безпосередність та інтенсивність взаємодії агентів ринку, спільність інформаційного простору, а також відчуття приналежності, співучасті, відповідальності ринкових агентів. Ці принципи повною мірою реалізуються на ринках «Нежданий» та «Шувар». Ігнорування принципів функціонування локального ринку при розбудові оптових ринків призводить до нехтування пріоритетом національного виробника і домінування на ринкових майданчиках, збудованих за бюджетні кошти, імпортової продовольчої продукції.

У третьому розділі – **«Системний підхід у забезпеченні розвитку локальних ринків сільськогосподарської продукції»** – доведено необхідність і розроблено методику системного підходу в дослідженні локальних ринків сільськогосподарської продукції як об'єкта державного регулювання; висвітлено заходи щодо формування національної інформаційної системи регулювання й розвитку ринків сільськогосподарської продукції; запропоновано заходи щодо посилення ролі держави у розбудові локальних ринків та розроблено методичні підходи до вимірювання й оцінки суспільної ефективності регулюючих заходів.

Запропонована методика системного аналізу локальних ринків сільськогосподарської продукції передбачає їх розгляд з позицій субстратного і функціонального аспектів, а також аспекту розвитку. Субстратний аспект аналізу дозволяє виявити склад учасників системи локальних ринків, керуючу і керовану підсистему, межі внутрішнього середовища системи, а також форми відносин та зв'язків між елементами системи. Функціональний – сприяє виявленню суперечностей у виконанні суб'єктами ринку притаманних їм функцій на основі порівняння ідеальних та фактичних характеристик якості зв'язків. Аналіз з позиції аспекту розвитку дозволяє ідентифікувати недоліки

становлення системи локальних ринків сільськогосподарської продукції, що полягають у відсутності стійких залежностей між цінами продукції та попитом і пропозицією, між прибутковістю сільгоспвиробництва й цінами на послуги інфраструктурних організацій, а також у відсутності спільних стратегічних цілей у основних і допоміжних суб'єктів локальних ринків.

Доведено доцільність та обґрунтовано механізм формування національної інформаційної системи підтримки і розвитку аграрних ринків, яка містить підсистему інформаційно-консультаційного забезпечення процесів прийняття господарських рішень товаровиробниками та підсистему підтримки управлінських рішень органів державного управління. Головні завдання системи такі: підвищення рентабельності товаровиробників та якості продукції; стійкість цін на ринках сільськогосподарської продукції, прогнозованість цінової ситуації в Україні та регіонах; ефективний розподіл бюджетних коштів, спрямованих на підтримку аграріїв; оптимізація обсягів та регіонів здійснення державних закупівель, а також товарних інтервенцій; насиченість оптових ринків сільськогосподарської продукції, які сформовано за кошти Державного та місцевих бюджетів. Встановлено, що покращення інформованості ринкових агентів дозволить знизити коефіцієнт варіації цін основних видів продукції на 1 в.п., уможливить приріст рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на 0,22 в.п., що, за рахунок зростання бази оподаткування, забезпечить зростання надходжень до Державного бюджету на 262 млн грн/рік.

З метою встановлення оптимального місця розташування локальних ринків в Житомирській області та визначення суб'єктів економічних відносин у межах кожного окремого ринку, побудовано транспортну задачу закритого типу, яку змістовно сформульовано так: визначити скільки та на який саме ринок необхідно відвантажити сільськогосподарської продукції з кожного окремого регіону (району, області). Таку задачу розв'язано окремо для кожного виду продукції, яку планується реалізувати на ринку:

$$F(x) = \sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m c_{ij} x_{ij} \rightarrow \min,$$

за обмежень:

$$\sum_{j=1}^m x_{ij} = a_i, \quad j = \overline{1, n};$$

$$\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m c_{ij} x_{ij} = b, \quad i = \overline{1, m}; \quad x_{ij} \geq 0.$$

де: x_{ij} – обсяг перевезення продукції з i -го району на j -тий ринок; c_{ij} – відстань від i -го району до j -го ринку; a_i – обсяг виготовленої продукції в i -му районі; b – потреба споживачів області у сільськогосподарській продукції (визначається як обсяг споживання за попередній рік); n – кількість районів; m – кількість ринків.

Встановлено, що виробникам переважної більшості (65 %) районів, які виготовляють 70 % м'яса, вигідніше реалізувати цей вид продукції на Житомирському ринку. Що ж стосується ринку у Малинському районі, то збут на ньому доцільний товаровиробникам Брусилівського, Коростенського, Лугинського, Малинського, Народницького, Овруцького, Олевського і

Радомишльського районів. Загальний об'єм, який матиме місце при такому розподілі м'яса худоби та птиці, складе 3482 тис. ткм. Що стосується інших видів продукції, то на Житомирському локальному ринку доцільно реалізувати 72 % виготовленого в області молока і молочних продуктів, 70 % картоплі та 75 % вироблених яєць.

Теоретично доведено, що вагома роль у формуванні та функціонуванні локальних ринків сільськогосподарської продукції належить державі. Регулятивний інструментарій має ґрунтуватися на створенні належних умов для виконання локальними ринками інформаційної (забезпечення ринкових агентів інформацією про ціни та якість продукції), регулюючої (мінімізація витрат обігу та зменшення ризиків взаємодії контрагентів) та санаційної (забезпечення рівного доступу до ринку всіх категорій продавців та покупців і формування максимально конкурентного середовища) функцій (рис.1).

Рис. 1. Обґрунтування змісту державної підтримки у сфері функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції

З позиції ефективної макроекономічної політики більш дієвими вбачаються непрямі заходи державного регулювання, такі як інвестиційний податковий кредит та відшкодування частини відсоткової ставки за кредитами. Ефективність непрямого стимулювання інвестицій в активи сфери реалізації сільськогосподарської продукції підтверджено позитивним зв'язком між окремими параметрами наявності і використання торгової мережі на ринках та обсягами реалізації сільськогосподарської продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок між кількістю торгових місць та обсягами реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення

Показник	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Парний коефіцієнт кореляції
Обсяг реалізації картоплі	$y = 94,06e^{0,00001x}$	0,50	0,71
Обсяг реалізації молока та молочних продуктів	$y = -872,78 + 0,03x$	0,99	0,99
Обсяг реалізації ВРХ (у живій вазі)	$y = -473,72 + 0,005x$	0,92	0,96
Обсяг реалізації яєць	$y = 68,30e^{0,00001x}$	0,54	0,73

Враховуючи існуючі тенденції та перспективи розширення ринкової інфраструктури, здійснено прогноз кількості торгових місць на ринках для продажу сільськогосподарської продукції. На базі визначених оптимістичних та песимістичних сценаріїв спрогнозовано обсяги реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення. За оптимістичного сценарію, який передбачає зростання інвестицій у спеціалізовані активи сфери реалізації за рахунок заходів непрямого державного регулювання, обсяги реалізації картоплі господарствами населення збільшуватимуться щорічним темпом 1,2 %. Якщо ж утримуватиметься сучасна тенденція до зменшення торгових місць, слід очікувати скорочення обсягів реалізації картоплі щорічно на 10 %. Сприятливі тенденції розвитку інфраструктури сприятимуть збільшенню обсягів реалізації молока і молочних продуктів господарствами населення щорічно на 0,7 %. Що ж стосується ВРХ у живій вазі, то за оптимістичного прогнозу динаміки торгових місць передбачається збільшення обсягів збуту на 1,32 % щороку.

Прогнозування обсягів реалізації продукції сільгосппідприємствами проведено не лише в загальному обсязі, а й відповідно до каналів реалізації. Вагому позитивну кореляцію (понад 0,85) з розвитком ринкової інфраструктури демонструють обсяги реалізації овочів, плодів та молока. За оптимістичного сценарію очікується щорічний приріст реалізації продукції через ринковий канал розподілу на 2,7 % (овочів), 2,24 % (плодів) та 0,77 % молока.

На основі порівняння моделей формування довгострокових відносин у сфері реалізації сільськогосподарської продукції, а саме – оптових продовольчих ринків, споживчої кооперації та кооперації товаровиробників, встановлено, що ефективнішим є об'єднання суб'єктів, які здійснюють спільні інвестиції. Державну підтримку моделі кооперування, яка здійснюється без інвестицій у спеціальні активи для реалізації, слід вважати неефективною. Акцентовано на перспективності моделі споживчої кооперації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та поглибленні теоретико-методичних засад, а також розробці практичних рекомендацій щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції. Це дозволило отримати наукові висновки, що відображають рівень виконання завдань та характеризуються науковою новизною.

1. Невід'ємним елементом інфраструктури аграрного ринку є локальні ринки сільськогосподарської продукції, які слід трактувати як територіально визначену господарську систему, в межах якої укладаються реальні ринкові угоди і яка має ознаки сіткової структури, характеризується певним соціальним капіталом та спільними інвестиціями суб'єктів даного ринку у спеціальні активи, необхідні для реалізації сільськогосподарської продукції. Сукупність локальних ринків сільськогосподарської продукції являє собою системне утворення, кожен з елементів якого – територіально обмежений монопродуктовий ринок – пов'язаний з іншими через відносини продуктової взаємозаміни та зміни територіальних меж. Їх узгоджене функціонування спроможне забезпечити синергетичний ефект, що матиме прояв у формуванні належного рівня продовольчої безпеки держави та відтворенні сільськогосподарського виробництва.

2. Локалізація ринкового простору є результатом і водночас чинником процесів, що мають як позитивний (мінімізація витрат обігу), так і негативний (монополізація ринкового простору) економічний ефект. Критеріями ідентифікації локальних ринків сільськогосподарської продукції, поряд з мобільністю предмета ринкових угод, вартістю його транспортування та ціною ринкової інформації, визначено напрям пошуку контрагента, термін зберігання продукції, можливість споживання продукції без переробки, а також наявність стандартів якості продукції та форм організації ринкових угод. Як об'єкт державної аграрної політики локальний ринок забезпечує: узгодження в просторі і часі попиту та пропозиції продукції; інформування виробників про запити споживачів, що оптимізує структуру агровиробництва; контроль якості продукції; мінімізація витрат обігу, ризиків та інших трансакційних витрат учасників угод. Функціями локального ринку, крім інформування, регулювання та санації, є мінімізація трансакційних витрат за рахунок використання соціального капіталу ринкових агентів та розподіл посередницької ренти, яка визначає умови відтворення сільськогосподарського виробництва у довгостроковій перспективі.

3. За результатами емпіричної оцінки динаміки та структури реалізації сільськогосподарської продукції в Україні встановлено, що обсяги її виробництва протягом 2011–2015 рр. за переважною більшістю товарних груп зростали межах 4–62 %. Виняток становить молоко (зниження на 1 %), вовна (38,6 %) та інша продукція тваринництва (4,6 %). Позитивною є тенденція зростання рівня товарності виробництва, яка зумовила зростання обсягів реалізації окремих видів продукції від 24 % до 4,3 раза. 3-поміж основних видів

сільськогосподарської продукції виділено дві групи, у реалізації яких домінують сільськогосподарські підприємства (зернові, олійні культури, цукрові буряки, худоба та птиця, яйця) та господарства населення (картопля, овочі, плоди та ягоди, молоко). Такий поділ передбачає використання відмінних джерел об'єктивної та релевантної інформації та, відповідно, різних методик аналізу процесів укладання ринкових угод та функціонування локальних ринків. В цілому товарність сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств є вищою, ніж господарств населення.

4. Оцінку структури реалізації сільськогосподарської продукції слід здійснювати з урахуванням критеріїв стабільності та ефективності маркетингових каналів розподілу. Розроблений методичний підхід ґрунтується на розрахунку коефіцієнтів варіації питомої ваги каналу та кореляції між показниками, що характеризують ринкову кон'юнктуру. Ринкові відносини між сільськогосподарськими підприємствами та переробниками зернових та зернобобових (81,4 %), олійних культур (83,9 %) та цукрових буряків (81,4 %) є усталеними та ефективними, конкурентна пропозиція узгоджується з конкурентним попитом і ціни демонструють позитивну кореляцію з обсягами реалізації. Реалізація худоби та птиці (80,3 %), а також яєць (76,5 %), відбувається за стабільними, але неефективними каналами. Несформованими є канали реалізації картоплі, овочів, плодів та ягід, молока та молочних продуктів, вовни. Ринки тих видів продукції, у реалізації яких домінують підприємства, є сформованими, тоді як канали реалізації продукції господарствами населення характеризуються нестабільністю.

5. Дослідження залежності ціни сільськогосподарської продукції від показників ринкової кон'юнктури в розрізі адміністративно-територіальних одиниць слід здійснювати із застосуванням розробленого методичного підходу, що, поряд з традиційними показниками інтенсивності попиту та динаміки пропозиції, враховує рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону та дозволяє виділити негативні наслідки результатів ринкової влади. Прояви неефективності функціонування ринків тваринницької продукції (худоби та птиці, молока) засвідчують зловживання переробними підприємствам моносонічною владою, а також недосконале ціноутворення, пов'язане, передусім, з якісною неоднорідністю продукції (зокрема, молока), що реалізується господарствами населення. На ринках рослинницької продукції, у реалізації якої домінують господарства населення, виявлена модель ціноутворення на основі попиту. Відсутність стабільних каналів розподілу овочів та фруктів засвідчує несформованість локальних ринків цих видів продукції.

6. Системний аналіз локальних ринків сільськогосподарської продукції з метою формування стратегічного вектора їх розвитку уможлиблюється за розробленою методикою, яка передбачає їх розгляд з позицій субстратного (дозволяє виявити склад учасників системи локальних ринків, керуючу та керовану підсистему, межі внутрішнього середовища системи, а також форми відносин та зв'язків між елементами системи) і функціонального (ідентифікація дисфункцій у виконанні суб'єктами ринку притаманних їм функцій на основі

порівняння ідеальних та фактичних характеристик якості зв'язків) аспектів, а також аспекту розвитку (визначення суперечностей становлення системи локальних ринків, що полягають у відсутності стійких залежностей між цінами продукції та попитом і пропозицією, між прибутковістю сільськогосподарського виробництва та цінами на послуги інфраструктурних організацій, а також у відсутності спільних стратегічних цілей у суб'єктів локальних ринків).

7. Розроблена національна інформаційна система регулювання та розвитку ринків сільськогосподарської продукції містить підсистеми інформаційно-консультаційного забезпечення процесів прийняття господарських рішень товаровиробниками та підтримки управлінських рішень органів державного управління. Покращення інформованості ринкових агентів зумовить зниження коефіцієнта варіації цін основних видів продукції на 1 в.п., забезпечить приріст рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в середньому на 0,22 в.п. сприятиме щорічному зростанню надходжень до Державного бюджету у розмірі 262 млн грн. За результатами лінійної оптимізації за критерієм мінімальних логістичних витрат виявлено економічно доцільні місця розташування локальних ринків в Житомирській області (Житомирський та Малинський райони), а також визначено суб'єктів економічних відносин у межах кожного із них.

8. Підвищення ефективності функціонування локальних ринків уможлиблюється на основі державної підтримки. Ефективність заходів державного регулювання слід оцінювати за такими індикаторами: пріоритетність ринкового саморегулювання, досягнення збалансованості державного бюджету при фінансуванні програм розвитку ринкової інфраструктури, використання програмних інструментів регулювання та стимулювання довгострокових відносин між суб'єктами ринку. Дієвість непрямих заходів державного регулювання підтверджено прямим кореляційним зв'язком між окремими параметрами наявності і використання торгової мережі на ринках та обсягами реалізації сільськогосподарської продукції. Імплементация розроблених заходів (згідно оптимістичного прогнозу) сприятиме збільшенню кількості торгових місць для продажу сільськогосподарської продукції на спеціалізованих ринках, а відтак – нарощуванню обсягів її реалізації як підприємствами, так і господарствами населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

В іноземних наукових періодичних виданнях та наукових фахових виданнях України, віднесених до міжнародних наукометричних баз:

1. Прудніков Ю. В. Локальні ринки сільськогосподарської продукції. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6 (55). С. 255–261. (0,38 д. а.).

2. Prudnikov Yu. Functioning of the system of local agricultural markets: institutional aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 2. 2016. No. 5. November. P. 55–61. (0,78 д.а.).

3. Прудніков Ю. В. Інформаційне забезпечення функціонування та розвитку системи локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Ефективна економіка: електрон. журн.* 2016. № 12. (0,59 д.а.). URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5403>. (дата звернення: 12.03.2017).

У наукових фахових виданнях України:

4. Прудніков Ю. В. Аналіз динаміки та структури реалізації сільськогосподарської продукції в Україні на рівні локальних ринків. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Економічні науки.* 2015. Вип. 13, ч. 1. С. 54–60. (0,40 д. а.).

5. Прудніков Ю. В. Принципи визначення меж локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Вісник ЖНАЕУ. Економічні науки.* 2015. № 1(48), т. 2. С. 54–60. (0,35 д. а.).

6. Прудніков Ю. В. Регіональні відмінності у формуванні та функціонуванні локальних ринків на прикладі ринку худоби та птиці. *Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2015. Вип. 7, ч. 3. С. 36–40. (0,35 д. а.).

7. Прудніков Ю. В. Державне регулювання локальних ринків сільськогосподарської продукції: доцільність непрямих заходів. *Вісник ЖНАЕУ. Економічні науки.* 2016. № 2 (57), т. 2. С. 71–79. (0,61 д.а.).

В інших виданнях:

8. Прудніков Ю. В. Методологічні підходи до виділення та обґрунтування функцій локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Кооперативні читання: 2015 рік: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 3 квіт. 2015 р.).* Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 256–261. (0,25 д.а.).

9. Прудніков Ю. В. Кооперативні форми взаємодії на локальних ринках сільськогосподарської продукції. *Кооперативні читання: 2016 рік: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 3 чер. 2016 р.).* Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 136–141. (0,25 д.а.).

10. Прудніков Ю. В. Вдосконалення організації локальних ринків органічної сільськогосподарської продукції. *Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. матеріалів доп. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 12–13 трав. 2016 р.).* Житомир: О. О. Євенок, 2016. С. 539–542. (0,24 д.а.).

11. Прудніков Ю. В. Обґрунтування переваг кооперативної моделі організації руху сільськогосподарської продукції на локальних ринках. *Інноваційна економіка: процеси, стратегії, технології: матеріали міжнар. наукової конф. (Польща, Кельце, 27 січ. 2017 р.).* Польща. 2017. С. 108–110. (0,19 д.а.).

12. Прудніков Ю. В. Елементи системи локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Перші Таврійські економічні наукові читання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10–11 лют. 2017 р.).* Київ, 2017. С. 62–65. (0,24 д.а.).

13. Прудніков Ю. В. Місце локальних ринків сільськогосподарської продукції в системі аграрної політики України. *Актуальні проблеми*

функціонування господарської системи України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3–4 лют. 2017 р.). Львів, 2017. С. 6–8. (0,16 д.а.).

14. Прудніков Ю. В. Державне регулювання системи локальних ринків сільськогосподарської продукції. *Тенденції сталого розвитку економіки країни : досягнення, проблеми та прогнози*: зб. тез наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 січ. 2017 р.). Київ: Аналітичний цент «Нова економіка», 2017. С. 38–41. (0,26 д.а.).

15. Прудніков Ю. В. Формування локальних ринків сільськогосподарської продукції // *Наукові читання – 2017* : наук.-теорет. зб. науково-практ. конф. науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених (Житомир, 15 бер. 2017 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2017. Т. 3. С. 170–174. (0,16 д.а.).

16. Прудніков Ю. В. Локальні ринки сільськогосподарської продукції: контекст регулюючих заходів // *Тези Всеукраїнської науково-практ. on-line конф. аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки*. (Житомир, 17 трав. 2017 р.). Житомир: ЖДТУ, 2017. Т.2. (0,16 д.а.). URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/6827>. (дата звернення: 22.05.2017).

АНОТАЦІЯ

Прудніков Ю. В. Формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Житомирський національний агроекологічний університет Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2017.

Досліджено теоретико-методичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції. Сформовано визначення локального ринку сільськогосподарської продукції, систематизовано критерії ідентифікації та уточнено його функції. Розроблено методичний підхід до оцінки динаміки та структури реалізації сільськогосподарської продукції суб'єктами господарювання з метою виявлення тенденцій, закономірностей та особливостей цього процесу. Оцінено ефективність функціонування локальних ринків, виділених за територіально-адміністративною ознакою. Доведено необхідність та розроблено методичку системного підходу в дослідженні локальних ринків сільськогосподарської продукції як об'єкта державного регулювання. Розроблено заходи щодо формування національної інформаційної системи регулювання та розвитку ринків сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано можливості посилення ролі держави у розбудові локальних ринків та розроблено методичні підходи до вимірювання й оцінки суспільної ефективності регулюючих заходів.

Ключові слова: аграрний ринок, сільськогосподарська продукція, локальні ринки сільськогосподарської продукції, інфраструктура аграрних ринків, державне регулювання, маркетингові канали розподілу.

АННОТАЦИЯ

Прудников Ю. В. Формирование и функционирование локальных рынков сельскохозяйственной продукции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Житомирский национальный агроэкологический университет Министерства образования и науки Украины, Житомир, 2017.

Исследованы теоретико-методические положения и разработаны практические рекомендации по формированию и функционированию локальных рынков сельскохозяйственной продукции. Развито научную идентификацию локального рынка сельскохозяйственной продукции в части его трактовки как территориально определенной хозяйственной системы, в рамках которой заключаются реальные рыночные сделки, характеризующееся институциональной ограниченностью с учетом признаков сетевой структуры – социального капитала и совместных инвестиций субъектов рынка в специальные активы сферы реализации.

Усовершенствованы критерии идентификации локальных рынков сельскохозяйственной продукции, которые, наряду с мобильностью предмета рыночных сделок, стоимостью транспортировки и ценой рыночной информации, дополнен поиском контрагента, сроком хранения продукции, возможностью потребления продукции без переработки, а также наличием стандартов качества продукции и форм организации рыночных сделок. Проведены теоретические обобщения функций локального рынка сельскохозяйственной продукции, которые, наряду с функциями информирования, регулирования и санации, включают функцию минимизации транзакционных издержек за счет использования социального капитала рыночных агентов и функцию распределения посреднической ренты, которая определяет условия агропроизводства в долгосрочной перспективе.

Разработан методический подход к оценке динамики и структуры реализации сельскохозяйственной продукции по критериям стабильности и эффективности маркетинговых каналов распределения, который предусматривает разделение продукции по мере необходимости ее переработки и основывается на расчете коэффициентов вариации удельного веса канала и корреляции между показателями рыночной конъюнктуры. Углублена методика оценки зависимости цены сельскохозяйственной продукции от показателей рыночной конъюнктуры в разрезе административно-территориальных единиц.

Доказана необходимость применения системного подхода к исследованию локальных рынков сельскохозяйственной продукции как объекта государственного регулирования и обоснована методика этого процесса, которая предусматривает анализ условий создания последних с позиций субстратного, функционального и эволюционного аспектов, а также дополняется приемами сравнения идеальной и фактического качества связей (для установки дисфункций) и формированием обратных связей (для выявления противоречия в самоорганизации и развития). Обоснована система

информационного обеспечения в рамках программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, которая содержит подсистему информационно-консультационного обеспечения процессов принятия хозяйственных решений производителями и подсистему поддержки управленческих решений органов государственного управления.

Разработаны рекомендации по усилению роли государства в развитии локальных рынков сельскохозяйственной продукции как активного участника и катализатора развития инфраструктуры аграрного рынка, основанные на комплексном сочетании регулирующих мер, выполнение которых позволит проводить системную оценку общественной эффективности на основе таких индикаторов: приоритетность рыночного саморегулирования, достижения сбалансированности государственного бюджета при финансировании программ развития рыночной инфраструктуры, использование программных инструментов регулирования и стимулирования долгосрочных отношений между субъектами локальных рынков.

Ключевые слова: аграрный рынок, сельскохозяйственная продукция, локальные рынки сельскохозяйственной продукции, инфраструктура аграрных рынков, государственное регулирование, маркетинговые каналы распределения.

SUMMARY

Prudnikov Y. V. Formation and functioning of local markets of agricultural products. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in economic sciences, in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Zhytomyr National Agroecological University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2017.

The theoretical and methodological statements concerning the formation and functioning of local markets of agricultural products are investigated and practical recommendations are developed. The definition of the local market of agricultural products is formed, the identification criteria are systematized and their functions are specified. A methodological approach for assessing the dynamics and structure of selling agricultural products by business entities is developed in order to identify tendencies, patterns and peculiarities of this process. The efficiency of functioning of local markets allocated on the territorial and administrative grounds is evaluated. The necessity of a systematic approach in the research of local markets of agricultural products as an object of state regulation is proved and its methodology is developed. Measures concerning the formation of a national information system for regulation and development of markets of agricultural products are developed. The possibilities of strengthening the role of the state in the development of local markets are substantiated, and methodological approaches to measuring and evaluating the public effectiveness of regulatory measures are developed.

Key words: agricultural market, agricultural products, local markets of agricultural products, infrastructure of agricultural markets, state regulation, marketing channels of distribution.

Підписано до друку 22.09.2017
Папір друкарський. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Формат 60x90/16.
Наклад 100 примірників. Зам. № 585.
Віддруковано з готових оригіналів-макетів автора
у Житомирському комунальному книжково-газетному видавництві «Полісся».
10008, м. Житомир, вул. Шевченка 18-а.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру: серія ЖТ № 5 від 26.02.2004 р.